

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

ЛЕВЧУК ЮЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 340.12:347.987.001.73
470+571)"1880/1917"

**КИЇВСЬКА СУДОВА ПАЛАТА В ДЕРЖАВНОМУ
МЕХАНІЗМІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(1880–1917): ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Ярмиш Олександр Назарович,
Інститут законодавства Верховної
Ради України, головний
науковий співробітник

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Гавриленко Олександр Анатолійович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
міжнародного і європейського права

кандидат юридичних наук, доцент
Сокальська Олена Володимирівна
начальник кафедри загально-правових дисциплін,
Інститут кримінально-виконавчої служби

Захист відбудеться «23» лютого 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.31 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «22» січня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Передерій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Судова влада завжди викликала глибокий інтерес у суспільстві, оскільки стосувалась не лише функціонування державного механізму в цілому, а й життя кожного окремого громадянина. Сьогодні перед Україною постають нагальні завдання побудови демократичної та правової держави, одним з головних критеріїв якої є незалежна система правосуддя, що базувалась би на міжнародних стандартах з урахуванням історико-правового національного досвіду.

Беззаперечним є той факт, що наявна судова система відображає ступінь цивілізованості тієї чи іншої держави. Доступ населення до правосуддя та можливість захищати свої права в суді становлять собою невід'ємну гарантію демократії та умову для побудови правової держави. Аксиомою є факт, що кваліфіковані судові кадри та незалежна судова система дозволяють почувати громадянам себе у безпеці, а свою власність захищеною.

Реформування вітчизняної судової системи триває з моменту проголошення незалежності України. За цей період ухвалено низку нових законів стосовно судоустрою та системи правосуддя. Це, безумовно, позитивно. Втім, станом на сьогоднішній день вести мову про суттєві зміни у сфері правосуддя рано у зв'язку з фактами, що засвідчують корумпованість судової влади, нехтування принципами забезпечення правових гарантій захисту прав людини, невмотивоване затягування судового процесу, недовіру до судової влади та, у низці випадків, нефаховість і неосвіченість судового корпусу тощо.

Сучасна криза судової системи в Україні активізує і наукові дослідження з цього приводу. В ході реформування правосуддя, аналізуючи стан судової системи, при розробці комплексу заходів щодо її змін поряд із факторами сучасного походження, корисним є використання чинників історико-правового характеру. Судова система, що її Україна отримала в спадок з набуттям незалежності, формувалась за імперських та радянських часів, попри певні реформаторські зміни, все ж залишається далекою від сучасних європейських стандартів. Це зумовлює звернення до досвіду функціонування судової системи в історико-правовому аспекті, в тому числі і на рівні історичних регіонів держави (в нашому контексті – округ Київської судової палати). Варто зауважити, що цей досвід, хоча і вважається корисним, втім, потребує глибокого критичного та всебічного аналізу з метою виявлення як позитивних аспектів, так і негативних наслідків, прорахунків та помилок, що необхідно враховувати в сучасних умовах.

Змістовна перебудова економічної, соціальної, політичної та правової систем українського суспільства на сучасному етапі розвитку викликають потребу у вивченні ролі і значення судової системи, її впливу на окремі сфери життя суспільства. Крім того, саме судова система є одним з ключових чинників для розуміння суті духовної корозії суспільства і шляхів їх подолання. Неврахування історичних проблем минулих століть спонукає на

повторення старих помилок, а тому на втрату можливостей використати історичний досвід розумно та корисно.

Вивчення історичного досвіду організації та функціонування Київської судової палати, створеної у 1880 році за судовою реформою 1864 року, як апеляційної інстанції для рішень підзвітних їй окружних судів та осередку нотаріату, адвокатури, слідства та прокуратури Південно-Західного краю Російської імперії зумовлюється розпочатою масштабною роботою з реформування системи правосуддя в Україні в силу певної схожості процесів, що мають місце в нашій державі сьогодні, та процесів, що відбувались в дореформеній Російській імперії. Ми переконані, що поглиблене вивчення та використання накопиченого фактичного матеріалу слугуватиме ґрунтовною теоретичною та практичною основою для удосконалення організаційно-правового регулювання судової сфери сучасної України.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері судової реформи 1864 року в Російській імперії, питання організації та діяльності Київської судової палати, що поширювала свої повноваження на Київську, Волинську, Чернігівську та Могильовську губернії Російської імперії є недослідженим, що і зумовлює додаткову актуальність теми дисертації. Зазначені фактори сприяють зверненню до історико-правового досвіду в сфері судової системи Російської імперії.

Теоретичною основою дослідження виступають роботи провідних українських і зарубіжних учених, зокрема, К. К. Арсен'єва, І. В. Блінова, І. Й. Бойка, М. Ю. Бурдіна, Є. В. Васковського, Б. В. Віленського, Т. У. Воробейкової і А. Б. Дубровіної, О. А. Гавриленка, М. М. Гернета, І. В. Гессена, О. О. Головачова, Г. А. Джаншиєва, А. І. Карабегова, О. Ф. Кістяківського, М. М. Колмакова, А. Ф. Коні, М. М. Коркунова, М. Г. Коротких, К. П. Краковського, Т. Л. Курас, В. О. Максимова, О. О. Самойленко, О. Д. Святоцького, О. В. Середи, О. В. Сокальської, М. С. Таганцева, Д. Г. Тальберга, А. Т. Тімановського, І. Б. Усенка, Б. І. Утіна, М. А. Філіппова, І. Я. Фойницького, Н. В. Черкасової, М. П. Чубинського, В. С. Шандри, Т. О. Шаравари, В. А. Шувалової, П. Ф. Щербини, О. Н. Ярмиша та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 24 грудня 2015 року (протокол № 6); уточнено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету від 29 травня 2017 року (протокол № 11). Дисертацію виконано відповідно до основних напрямків наукових досліджень та перспективних науково-дослідних робіт кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є проведення комплексного історико-правового дослідження організаційно-правових аспектів та напрямів діяльності Київської судової палати у державному механізмі Російської імперії з 1880 року по 1917 рік з

використанням ретроспективного аналізу широкого кола архівних матеріалів, законодавства імперського періоду та інших історико-правових джерел для формулювання пропозицій та рекомендацій по вдосконаленню організації та діяльності судових інституцій в сучасний період державотворення в Україні.

Реалізація вказаної мети дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- охарактеризувати історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;
- розглянути процес створення Київської судової палати в ході судової реформи 1864 року;
- дослідити основні функції Київської судової палати;
- виявити правові особливості організації та функціонування судових установ на території округу Київської судової палати;
- проаналізувати кадрове, матеріально-технічне, фінансове забезпечення діяльності Київської судової палати;
- охарактеризувати діяльність Київської судової палати з розгляду кримінальних та цивільних справ;
- розглянути питання щодо здійснення нагляду за судами і посадовими особами Київської судової палати;
- визначити місце та роль Київської судової палати в судовій системі Російської імперії та механізми державної влади царату на українських землях та сформулювати положення, висновки і пропозиції щодо використання досвіду діяльності Київської судової палати, спрямовані на вдосконалення судової системи сучасної України.

Об'єктом дослідження є судова система в державному механізмі Російської імперії, що функціонувала за судовою реформою 1864 року.

Предметом дослідження є Київська судова палата як елемент державного механізму Російської імперії з 1880 року по 1917 рік.

Методи дослідження. Для досягнення мети дисертаційної роботи та виконання поставлених завдань у дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Дослідження питання створення та функціонування Київської судової палати ґрунтувалося на використанні міждисциплінарного, цивілізаційного та аксіологічного підходів.

Застосування *діалектичного* методу стало методологічною основою дослідження та зробило можливим розкриття предмету дослідження та реалізацію поставленої мети та завдань. *Діалектичний* метод наукового пізнання державно-правових процесів і явищ дав можливість розглянути їх у розвитку, зв'язку між собою і з суспільством, виявити закономірності і тенденції в розвитку судової системи губерній Російської імперії, на які поширювалась юрисдикція Київської судової палати.

Використано також спеціальні наукові методи системного, історичного, структурно-функціонального, інституційного і нормативно-правового аналізу. Метод *системного* аналізу застосовано при вивченні джерел та нормативно-правової бази дослідження (розділ 1). *Історичний* метод застосовувався насамперед для дослідження еволюції судової системи

в губерніях юрисдикції Київської судової палати протягом кінця XIX століття – початку XX століття (розділ 2, підрозділ 2.1, 2.3, 2.4); *структурно-функціональний* метод – для вивчення діяльності Київської судової палати (розділи 2, 3, підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3); *інституційний* метод – для вивчення діяльності окружних судів, підзвітних Київській судовій палаті (розділи 2, 3, підрозділи 2.3, 2.4, 3.1, 3.2); *нормативно-порівняльний* метод – для вивчення Судових статутів 1864 р. і впровадження їх положень в судовустрій означених губерній (розділи 2, 3, підрозділи 2.1, 2.2, 2.4, 3.3).

Окрім того, використано спеціальні методи наукового пізнання, характерні для історико-правової науки: історико-порівняльний, історико-системний та історико-генетичний методи. За допомогою *історико-порівняльного* методу ми розкрили суть явищ, які стали об'єктом даного дослідження, та успішно співставили їх з іншими історичними етапами (розділ 2). Необхідність повного та цілісного вивчення судової реформи 1864 року, а також її реалізації у різних регіонах Російської імперії зумовила використання *історико-системного* методу (розділ 2, підрозділ 2.1, 2.3, 2.4). *Історико-генетичний* метод був застосований в ході здійснення аналізу суспільних відносин в контексті проведення судової реформи в Російській імперії, зокрема в контексті створення Київської судової палати аж до припинення її діяльності: від 1880 року і до 1917 року (розділи 2, 3, підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2). Для пізнання та інтерпретації текстів архівних матеріалів, текстів нормативних актів, текстів мемуарної літератури, матеріалів діловодства, матеріалів періодичних та публіцистичних видань, навчальних та наукових матеріалів ми використовували *герменевтичний метод* наукового пізнання (розділи 1, 2, 3, підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). *Метод правового моделювання* застосовано для визначення перспектив удосконалення судової системи сучасної України з урахуванням та використанням історичного досвіду судової системи Російської імперії (розділи 2, 3, висновки).

Зазначимо, що лише органічне поєднання перелічених методів зробило можливим комплексне дослідження теми та досягнення поставленої мети.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першою в юридичній науці спробою, базуючись головним чином на архівно-документальних матеріалах, комплексно дослідити питання створення та функціонування Київської судової палати як елементу державного механізму Російської імперії з 1880 по 1917 рр. Результати дослідження відображені в таких теоретичних та практичних положеннях:

вперше:

- обґрунтовано особливості впровадження положень Судових статутів 1864 року в Південно-Західному краї Російської імперії, зокрема на території губерній, що підпадали під юрисдикцію Київської судової палати. Констатовано, що дані особливості обумовлювались соціально-економічною, політичною, культурною, географічною, етнічною своєрідністю краю;

- детально вивчено і висвітлено процес відкриття Київської судової палати, визначено мету створення та діяльності судової палати та її основні

функції; проаналізовано кадровий склад цього органу, особливості його фінансового та матеріально-технічного забезпечення, а також здійснено науковий аналіз його діяльності з розгляду конкретних резонансних кримінальних і цивільних справ та процедуру нагляду за посадовими особами та судами загалом;

- встановлено, що Київська судова палата була наділена не лише судовими повноваженнями з розгляду визначеного кола справ, а й виступала осередком адвокатури, прокуратури, органів слідства, нотаріату округу, на який поширювалась її юрисдикція;

- виявлені та введені до наукового обігу численні архівні матеріали, що дозволяють глибоко і всебічно розглянути найрізноманітніші аспекти створення і діяльності Київської судової палати з 1880 року по 1917 рік, а також підзвітних їй окружних судів;

набули подальшого розвитку:

- характеристика історіографії та джерельної бази дослідження окресленої проблеми, враховуючи наукові розробки сучасного періоду, а також дослідження проблематики зарубіжними науковцями;

- питання причин та підстав проведення буржуазних реформ XIX століття в Російській імперії та судової реформи, зокрема, а також питання причин та передумов проведення судової реформи 1864 року в Південно-Західному краї Російської імперії, на території округу Київської судової палати;

- питання судової контрреформи у Російській імперії загалом та її співпадіння у часовому періоді з впровадженням судової реформи на території округу Київської судової палати.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення та практичні рекомендації, висвітлені в дисертації, є внеском автора у процес подальшого вдосконалення судової системи України. Основні положення, висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані у: *науково-дослідній роботі* – для подальшої розробки теоретичних положень щодо реалізації судової реформи (довідка впровадження результатів дисертаційного дослідження Апеляційного суду Київської області від 15.09.2017 р. №06-62/38/2017); *правотворчій діяльності* – в ході підготовки нормативно-правових актів, для усунення наявних в поточному законодавстві прогалин та колізій (довідка Інституту законодавства Верховної ради України від 11.09.2017 р. №22/445-1-15); у *правозастосовній діяльності* – результати дослідження можуть бути використані безпосередньо суб'єктами судової реформи на сучасному етапі державотворення в нашій державі; у *навчальному процесі* – при викладанні курсів теорії держави та права, історії держави і права, відповідних спецкурсів у вищих навчальних закладах, під час підготовки підручників та навчально-методичних посібників (довідка-акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки від 21.09.2017 року № 03-28/02/3853).

Особистий внесок здобувача полягає в розробці висновків та положень, виявленні та введенні до наукового обігу чисельної кількості архівних матеріалів з метою удосконалення реформування судової системи держави на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, враховуючи усі обставини сьогодення, а також їх певну схожість із процесами, що мали місце в другій половині XIX століття в Російській імперії.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, викладені у дисертації, оприлюднені та обговорені на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Найголовніші результати та теоретичні позиції, що розкривають основні положення дослідження, оприлюднені дисертантом на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях (загальна кількість – 4): XII Міжнародна науково-практична конференція «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 25-26.03.2016 р.); X Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 17-18.05.2016 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 31.03-01.04.2017 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ» (м. Одеса, 15-16.09.2017 р.).

Публікації. Автором опубліковано за темою дисертаційної роботи 13 наукових праць, які розкривають її основні положення. З-поміж них: 8 наукових статей, що опубліковані у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 стаття – у закордонному фаховому виданні, а також тези 4-х виступів на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них основний текст займає 170 сторінок. Список використаних джерел складається з 528 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Розділ перший «Історіографія проблеми та джерельна база дослідження» складається з 2-х підрозділів, які присвячено характеристиці історіографії проблеми та джерельної бази дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Історіографія проблеми»** виокремлено три періоди: дореволюційний, який представлений роботами К. К. Арсен'єва, І. В. Блінова,

Є. В. Васьковського, М. М. Гернета, І. В. Гессена, О. О. Головачова, М. В. Давидова, Г. А. Джаншиєва, А. І. Карабегова, О. Ф. Кістяківського, М. М. Колмакова, А. Ф. Коні, М. М. Коркунова, М. М. Полянського, М. С. Таганцева, Д. Г. Тальберга, А. Т. Тімановського, Б. І. Утіна, М. А. Філіппова, І. Я. Фойницького, В. Я. Фукса, М. П. Чубинського; другий період – радянський, де досліджуємо праці вчених І. Б. Будака, Б. В. Віленського, Т. У. Воробейкової, А. Б. Дубровіної, М. П. Єрошкіна, З. І. Жванії, П. А. Зайончковського, Ф. А. Ішкулова, М. Г. Коротких, К. П. Краковського, А. В. Марискіна, А. Ш. Мільмана, І. В. Оржеховського, В. А. Твардовської, М. О. Троїцького, М. А. Чельцова-Бебутова, Н. В. Черкасової, В. А. Шувалової, П. Ф. Щербини і третій період – сучасний.

Вважаємо, що ланкою, яка поєднує другий і третій періоди, є захищена у 1991 році докторська дисертація О. Н. Ярмиша «Каральний апарат самодержавства в Україні: 1895–1917 рр.», яка стала першою в Україні фундаментальною працею, де висвітлювався в тому числі й судовий апарат самодержавства в контексті каральної політики царату на підросійських землях.

Науковий інтерес до проблеми в сучасний період спостерігаємо у працях таких вчених як: А. В. Астахов, М. В. Бармак, М. А. Бтикєєва, В. Г. Вишневський, С. Н. Гаврилов, А. В. Гаврилова, В. Д. Гончаренко, В. П. Горбачов, О. М. Донік, В. В. Захаров, П. В. Зінченко, І. В. Зозуля, М. Н. Ігнат'єва, Т. Н. Ільїна, С. М. Казанцев, К. П. Краковський, Є. А. Крестьянніков, Т. Л. Курас, А. М. Ларін, О. В. Максимов, О. О. Малишев, А. С. Масалимов, А. В. Меланчук, В. Б. Молчанов, С. Є. Нікітіна, С. Ю. Обрусна, І. І. Поляков, А. Д. Попова, О. П. Реєнт, В. О. Рум'янець, І. А. Русанова, А. Ю. Скрипник, О. О. Самойленко, Р. В. Савуляк, В. В. Сухонос, Н. С. Стеценко, О. Д. Святоцький, В. М. Тернавська, А. Г. Філінюк, В. А. Чехович, С. В. Чечельов, В. С. Шандра, Т. О. Шаравара, В. М. Шевченко, Д. А. Шигаль, О. П. Шмид, М. Г. Щербак, Ю. В. Щедрина, І. Б. Юрков та інших.

У *підрозділі 1.2 «Джерельна база дослідження»* охарактеризовано джерельну базу, яка представлена опублікованими (автор виділяє чотири групи) та неопублікованими джерелами. Опубліковані джерела дисертації становлять собою нормативно-правовий матеріал, матеріали офіційного діловодства, що також охоплюють собою статистичні та довідкові відомості, мемуарну та публіцистичну літературу, а також періодичну пресу. До неопублікованих джерел автор відносить архівні матеріали. Автором вивчено понад 500 архівних справ Центрального державного історичного архіву у місті Києві, державних архівів Київської, Житомирської, Чернігівської, Черкаської та Волинської областей, з яких 268 використано в роботі. Вперше до наукового обігу введено документи 98-ми архівних справ.

Розділ другий «Правові основи організації та функціонування Київської судової палати» складається з 4-х підрозділів, в яких розглядається процес створення Київської судової палати в ході реформи 1864 року, основні функції Київської судової палати, правові особливості

організації та функціонування судових установ на території округу Київської судової палати, а також кадрове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності палати.

У підрозділі 2.1 «Створення Київської судової палати в ході судової реформи 1864 року» розглянуто основні аспекти становища дореформеного суду в імперії, передумови та підстави проведення судової реформи 1864 року в Російській імперії, процес підготовки та впровадження реформи, зокрема, й в окрузі Київської судової палати шляхом створення палати та підзвітних їй окружних судів у 1880 році, а також нормативно-правову базу судової реформи.

У 1861 р. Олександр II утворив спеціальну комісію для узагальнення основних начал судових перетворень, до якої увійшли С. І. Зарудний (очолював цивільний відділ), К. П. Победоносцев, М. І. Стояновський, О. М. Плавський (став на чолі відділу судоустрою), М. А. Буцковський (очолював кримінальний відділ), Д. О. Ровінський. Комісія розробила проект перетворення системи судочинства та судоустрою. Судові статuti 1864 року, на наш погляд, можна вважати основною правовою підставою проведення судової реформи в Російській імперії.

За реформою створювалась проста подвійна система судоустрою: місцеві суди (одноосібний мировий суддя, повітовий з'їзд мирових суддів і Сенат) та загальні суди – окружні суди, судові палати і Сенат.

У підрозділі 2.2 «Функції судової палати» охарактеризовано основні функції палати, що обумовлювали мету її створення та функціонування у Південно-Західному краї Російської імперії.

Судові палати були наділені широкою родовою та територіальною підсудністю, широкими правами контролю за діяльністю окружних судів, мирових судів, адвокатури, нотаріату, судових слідчих.

Наукові дослідження, проаналізований архівно-документальний матеріал дають підстави вважати, що Київська судова палата була наділена не лише судовими функціями, але й широким колом організаційних та координаційних повноважень.

В контексті реалізації судових функцій, палата виступала в якості суду апеляційної інстанції для вирішення справ підзвітних їй окружних судів. Судова палата, відповідно до Судових статутів 1864 року, у певних випадках, могла виступати в якості суду першої інстанції, зокрема, у справах про державні та посадові злочини та у справах за звинуваченням у порушенні законів про друк.

Координаційні функції палати полягали у тому, що Київська судова палата була осередком нотаріату, адвокатури, прокуратури та інституту слідства в своєму окрузі. Виходячи з цього, палата координувала діяльність вищезазначених інституцій в ході реалізації ними власних функцій.

У підрозділі 2.3 «Правові особливості організації та функціонування судових установ на території округу Київської судової палати» досліджено характерні риси діяльності дев'яти окружних судів округу Київської судової палати.

Палата поширювала свою юрисдикцію на окружні суди, що знаходились територіально у Київській губернії: Київський, Уманський та Черкаський; у Волинській губернії – Луцький та Житомирський окружні суди; у Могильовській губернії – Могильовський окружний суд; у Чернігівській – Чернігівський, Стародубський та Ніжинський окружні суди.

Київський, Луцький, Уманський, Черкаський та Житомирський окружні суди розпочали свою роботу одночасно з Київською судовою палатою 29 червня 1880 р. Слід врахувати, що окружні суди Чернігівської губернії були створені раніше, ніж Київська судова палата, а саме у 1874 р. – Чернігівський, Ніжинський та Стародубський, та приєднані до неї у 1880 р. До цього моменту вони входили до округу Харківської судової палати. Могильовський окружний суд був створений та приєднаний до округу Київської судової палати у 1883 році.

У *підрозділі 2.4 «Кадрове, матеріально-технічне, фінансове забезпечення діяльності Київської судової палати»* висвітлено загальні закономірності впровадження політики царського уряду імперії у сфері кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення функціонування Київської судової палати.

Враховуючи площу і чисельність населення, а також неоднорідний етнічний склад населення Київського судового округу і його місцерозташування у Південно-Західному краї Російської імперії, варто відзначити, що створення тут Київської судової палати було необхідним для зміцнення царського режиму. З огляду на дані факти, уряд здійснював особливу політику на території округу Київської судової палати в контексті кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення її діяльності.

Загальна сума, виділена урядом для модернізації всієї судової влади, склала 1 048 000 рублів 60 копійок. Недостатність фінансування судової реформи, проголошена на рівні імперії, слугувала вдалою причиною обґрунтування відкладення впровадження реформи в окрузі Київської судової палати аж до 1880 року.

Службовці суддівського корпусу, окрім заробітної плати, отримували грошові суми на відрядження за службовими поїздками, які визначались в залежності від часу, проведеного у відрядженні. Посадові особи судового відомства, що вийшли у відставку, а після їх смерті – члени сім'ї, отримували пенсії з емеритальних кас судового відомства.

Розділ третій «Діяльність Київської судової палати» складається з 3-х підрозділів, в яких розглядаються основні вектори функціонування Київської судової палати: зокрема, її діяльність у сфері цивільного судочинства, її діяльність у сфері кримінального судочинства, а також її функції у сфері нагляду за судами та посадовими особами судових установ.

Підрозділ 3.1 «Діяльність Київської судової палати з розгляду цивільних справ» присвячено аналізу реалізації функцій палати у сфері цивільного судочинства.

Підсудність цивільних справ була регламентована Статутом цивільного судочинства. Мирові судді розглядали дрібні справи по суті,

окружні суди розглядали цивільні справи, що були непідзвітними мировим суддям. Рішення, винесене по справі окружними судами, могло бути оскаржене в апеляційній та касаційній інстанціях імперії.

До Київської судової палати як апеляційної інстанції щодо цивільної підсудності в переважній більшості випадків доходили, виходячи з архівних даних, справи про гроші, землю та інше нерухоме майно.

У **підрозділі 3.2 «Діяльність Київської судової палати з розгляду кримінальних справ»** розглянуто межі повноважень палати у сфері здійснення кримінального судочинства, а також винятки із загального порядку судочинства в апеляційній інстанції по кримінальним справам.

Саме дослідження архівних матеріалів демонструє надзвичайно важливу роль Київської судової палати у реалізації судової реформи на Правобережній Україні. Керівна роль судової палати проявлялась, перш за все, у кримінальних провадженнях, які вона здійснювала в ході своєї діяльності як суд першої інстанції у законодавчо визначених категоріях справ, та як апеляційна інстанція для підзвітних їй окружних судів. Як суд першої інстанції Київська судова палата розглядала справи політичного характеру, державні злочини, справи про службові злочини та справи щодо порушення законів про друк тощо.

Якщо проаналізувати статистику архівних матеріалів, то можна дійти висновку, що в ході кримінальних проваджень Київської судової палати протягом 1880-х – 1890-х років розглядалися головним чином аграрні справи, що відносились до злочинів проти порядку управління. 1900-ті, особливо 1905–1906 рр. характеризуються пожвавленням антиімперських рухів, що мали на меті повалення царської влади, чим і зумовлюється специфіка кримінальних проваджень Київської судової палати, що носять суто політичний характер (службові та державні злочини, злочини щодо порушення законів про друк).

У **підрозділі 3.3 «Нагляд за судами та посадовими особами Київської судової палати»** розглянуто поняття нагляду та основні особливості реалізації функції нагляду за судами та посадовими особами безпосередньо Київською судовою палатою.

Нагляд за посадовими особами судового відомства, крім чинів прокурорського корпусу, належав вищим в порядку підзвітності судам. Сенат, зокрема, його касаційні департаменти наглядали за всіма судовими палатами і окружними судами та їх посадовими особами і надавали відповідні роз'яснення з цього приводу; судові палати – за окружними судами їх округу та посадовими особами, окрім мирових суддів та їх з'їздів; окружні суди – за їх посадовими особами. Окремо виділяли Судові статuti і прокурорський нагляд.

Загальний нагляд за всіма судами і посадовими особами судового відомства в Російській імперії, зокрема, й за Київською судовою палатою, здійснював міністр юстиції, він же генерал-прокурор Російської імперії.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне історико-правове дослідження організаційно-правових аспектів функціонування та напрямів діяльності Київської судової палати у державному механізмі Російської імперії з 1880 р. по 1917 р. з використанням ретроспективного аналізу широкого кола архівних матеріалів, законодавства імперського періоду та інших історико-правових джерел дає підстави сформулювати пропозиції та рекомендації по вдосконаленню судової системи України в сучасний період. Зокрема, обґрунтовані наукові положення та рекомендації полягають в наступному:

1. Беручи за основу змінність історичних формацій на українських землях виділяємо дореволюційний (імперський), радянський та пострадянський (сучасний) етапи в періодизації історіографії дослідження судової реформи 1864 р. Окремо виділяємо зарубіжну історіографію.

Дореволюційний період досліджень судової реформи розпочався з часу її проведення та закінчився у 1917 р. з припиненням її впровадження. Даний етап характеризується тим, що судова реформа стала об'єктом дослідження в основному сучасниками реформи, безпосередніми свідками її впровадження в Російській імперії, а також відкритістю та можливістю здійснювати дослідження та висвітлювати їх результати.

Судова реформа 1864 року у радянській історико-правовій літературі до середини 1950-х років фактично фундаментально не розроблялася науковцями. Деякі відомості про реформу в контексті організації суду і прокуратури, судоустрою в СРСР містилися в навчальній літературі, яка була видана в 1930–1940-х роках, а також в контексті історії держави і права СРСР. В переважній більшості радянська історіографія це намагання дослідників продемонструвати увесь негатив проведеної судової реформи. Даний факт пояснюється пануванням в радянській історичній та історико-правовій науці догматичного марксистсько-ленінського вчення та методології досліджень, що базувалась на такому вченні. Такий підхід вимагав висвітлювати історію державного будівництва дорадянського періоду в негативному світлі.

На сучасному етапі в історіографії судової реформи ключовою ідеєю стає, на відміну від радянської історіографії, яка тлумачила реформи як вимушені, відмова від концепції «революційної ситуації» та визнання того, що реформи проводилися з ініціативи царського уряду. Сучасна історіографія проблеми в силу спільного минулого представлена іменами як українських дослідників, так і російських.

Вивчення діяльності Київської судової палати в ході дослідження стало можливим завдяки використанню широкого кола опублікованих та неопублікованих (в т. ч. вперше введених до наукового обігу) джерел, які становлять собою джерельну базу дослідження. Залучення широкого обсягу джерел дозволило нам максимально об'єктивно розглянути діяльність Київської судової палати. У процесі дослідження були використані

різноманітні за формою (опубліковані та неопубліковані, тобто, архівні), змістом, характером та походженням джерела.

2. Шлях до проведення судової реформи 1864 р. в Російській імперії та до створення Київської судової палати зокрема, бере свій початок з кінця XVIII ст. Судова система в підросійській Україні в першій половині XIX ст. являла собою частину механізму управління і була нерозривно пов'язана з адміністративними та поліцейськими органами, діяла як система судових органів Російської імперії. Першу інстанцію судової системи займали у повітах станові повітові суди, в містах – міські станові суди – магістрати і ратуші; другу інстанцію становили об'єднані палати цивільного та кримінального судочинства, вищою інстанцією по відношенню до палат був Сенат.

Судова реформа 1864 р. була запроваджена у Південно-Західному краї лише у 1880 р. через низку об'єктивних причин, одна з яких полягала у протистоянні російської влади та польської шляхти. Беручи до уваги площу та кількість населення, а також неоднорідний етнічний склад населення Київського судового округу та його місцерозташування у Російській імперії, варто зазначити, що створення тут Київської судової палати було необхідним передусім для укріплення царського режиму. Самодержавство мало на меті обмежити права польського населення загалом, та в контексті судової сфери зокрема.

У 1877 р. було видано указ про запровадження у 9-ти західних губерніях (в тому числі і на Правобережжі: в Київській, Волинській та Подільській) Судових статутів у повному обсязі. Цей нормативно-правовий акт передбачав утворення Київської судової палати та підзвітних їй окружних судів, при чому без визначених строків. В свою чергу, указ від 1879 р. конкретно передбачав утворення палати та судів на 1880 р. На виконання цього документу 29 червня 1880 р. була урочисто відкрита Київська судова палата у складі кримінального і двох цивільних департаментів, згодом були відкриті ще два цивільних департаменти. Діяла палата на підставі положення Заснування судових установ від 20 листопада 1864 року. До округу Київської судової палати входили Київська, Волинська, Чернігівська та Могильовська губернії.

3. Судові палати, виступаючи органом апеляційного оскарження рішень окружних судів, а також судом першої інстанції у законодавчо визначеній категорії справ, об'єднали також під своїм керівництвом слідство, прокуратуру, адвокатуру та нотаріат. Виходячи з цього твердження, палата координувала діяльність вище названих інституцій в ході реалізації ними власних функцій.

До судових та організаційних функцій Київської судової палати варто віднести:

- перевірку судових рішень та вироків окружних судів в апеляційному порядку;
- розгляд як суд першої інстанції кримінальних справ про злочини, віднесені до її відання Статутом кримінального судочинства;

- розгляд щорічних звітів голів окружних судів про їх діяльність та підготовка звітів для подачі їх вищим органам;

- вирішення спорів про підсудність між окружними судами їх округів.

4. Київська судова палата поширювала свою юрисдикцію на окружні суди, що знаходились територіально в Київській, Волинській, Чернігівській та Могильовській губерніях: Київський, Житомирський, Луцький, Могильовський, Ніжинський, Стародубський, Уманський, Черкаський та Чернігівський окружні суди. Суди організовувались на декілька повітів, функціонували у складі голови та членів суду. В залежності від особливостей суд міг ділитись на департаменти, в такому випадку цивільний та кримінальний департаменти суду очолювали відповідно заступники голови суду. Кількість окружних судів та їх департаментів, а також території округів, на які поширювалась їх юрисдикція, та кількість дільниць судових слідчих встановлювалась спеціальними приписами. А власне кількість членів суду та судових слідчих визначалась уже безпосередньо штатним розписом.

5. Питання кадрової та фінансової політики царського правління в ході проведення судової реформи в Російській імперії, мали свою специфіку в контексті реалізації положень Судових статутів на території округу Київської судової палати, що проявлялась не лише в поетапному впровадженні реформи та нівелюванні принципу виборності присяжних засідателів та мирових суддів, а й в кадровій політиці та особливостях фінансового та матеріально-технічного забезпечення судової реформи.

Відповідно до Судових статутів, на посаду судді міг претендувати представник не тільки губернії, де територіально розташовувався суд або судова палата. Землевласники-поляки обкладалися великими митами на володіння нерухомістю, а інші національності – ні. Уряд мав на меті розорити польську шляхту, знецінити їх землеволодіння і зробити їх доступними для викупу російськими підданими. Тому росіяни скуповували їх землеволодіння і переїжджали в губернії Південно-Західного краю Російської імперії. Таким чином, відбувалося обмеження доступу до суддівської професії для інших національностей, окрім російських підданих православного віросповідання. В умовах кадрового голоду, що виник, широко залучались службовці з інших регіонів імперії.

Важливим є той факт, що призначення на посаду голів, заступників голів та суддів окружних судів, а також голів, заступників голів та суддів судових палат, судових слідчих здійснювалось за поданням міністра юстиції. Члени судових відомств наділялись широким колом прав і обов'язків.

Матеріально-технічне забезпечення судової реформи, в цілому, поряд із кадровим та фінансовим, на наш погляд, можна оцінити як достатнє. Приміщення для окружних судів та судової палати, як і кошти на ремонт та будівництво виділялись, виходячи із архівних документів. Матеріальне утримання суддівського корпусу та інших працівників судових відомств було на високому рівні – це стосується і заробітної платні, і пенсійного забезпечення, і коштів на відрядження, і відпустки тощо. Можна припустити, що саме таким чином самодержавство мало на меті здійснювати вплив на

суддівство та на процес прийняття рішень. Варто констатувати, що судова гілка влади від адміністративної відокремлена належним чином так і не була, попри гасла судової реформи створити незалежний суд.

6. До Київської судової палати як апеляційної інстанції щодо цивільної підсудності в переважній більшості випадків доходили, виходячи з архівних документів, справи про землю та інше нерухоме майно. Поширеність даних категорій справ на території округу Київської судової палати свідчить про бурхливий розвиток відносин в сфері грошових коштів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна. При цьому розглядали суди округу та Київська судова палата і справи сімейного характеру, справи адміністративного провадження та адміністративної юстиції, а також справи щодо примирення сторін (третейські) як винятки із загального порядку, передбаченого Статутом цивільного судочинства.

В дореволюційній Росії в якості апеляційної інстанції виступали для окружних судів по кримінальним справа судові палати. Перевірці підлягали вироки, які не набрали законної сили. Рішення, прийняте апеляційною інстанцією, можна було оскаржити в касаційному порядку в Сенаті. Відсутність чіткого закріплення в Статуті кримінального судочинства правила про провадження в судах першої інстанції справ з належною повнотою і послідовністю призвело до того, що процесуальне становище сторін щодо забезпечення можливості представляти нові аргументи та докази в апеляційну інстанцію отримало своє вираження, тобто йшлося про повну апеляцію. Щодо меж судового контролю, в Статуті кримінального судочинства було закріплено правило про те, що суд апеляційної інстанції здійснює перевірку не справи, а вироку суду першої інстанції і не має права виходити за межі апеляційної скарги під час перевірки обґрунтованості рішення суду першої інстанції. Позитивним моментом можна було назвати одноманітність в порядку перегляду вироків судів першої інстанції. Однак закріплені правила апеляційного провадження про можливість подання в апеляційну інстанцію нових доказів або встановлення нових фактів, а також перевірки обґрунтованості вироку суду першої інстанції в межах апеляційної скарги піддавалися серйозній критиці з боку як практиків, так і вчених.

У виняткових випадках по кримінальним провадженням виступала Київська судова палата і судом першої інстанції, зокрема, виходячи з архівних даних, найбільшою мірою розглядала справи про державні злочини, службові злочини, справи про порушення законів про друк, справи щодо порушення порядку управління тощо. Поширеність даних категорій справ на території округу Київської судової палати залежала від економічної, політичної та соціальної ситуації в регіоні, зокрема, що виникла після скасування кріпосного права 1861 р.: спори внаслідок розмежування земель поміщиків та селян, справи щодо супротиву поліції та судовим приставам, щодо непокори місцевій владі тощо. Виникали такі справи в результаті боротьби селян з поміщиками за землю, за сервітути, на основі відбування селянами повинностей та виплати викупних платежів. Варто зазначити, що у випадках, коли справи набували характеру масового селянського повстання

та озброєного супротиву землемірам, приставам, поміщикам, поліції, вони передавались безпосередньо на розгляд судової палати, а не окружного суду. При цьому варто зазначити, що розглядали суди округу та Київська судова палата і справи про власність та доходи казни, про суспільний благоустрій, справи про злочини проти життя, здоров'я та свободи, справи про вбивства тощо.

Судова реформа 1864 року, проголошуючи суд скорий, рівний та справедливий, у сфері цивільного та кримінального судочинства в окрузі Київської судової палати, забезпечити його повною мірою, попри позитивні моменти, так і не змогла. Доказами цьому слугують громіздкі та тривалі строки розгляду судових справ цивільної юрисдикції Київської судовою палатою, судова тяганина в судах округу та в Київській судовій палаті в тому числі, значний та непосильний для населення розмір судових витрат, неоднозначні рішення в кримінальних справах тощо.

7. Київська судова палата контролювала діяльність підзвітних їй окружних судів та їх посадових осіб, крім голови палати та голів її департаментів. Окружні суди, в свою чергу, наглядали за усіма посадовими особами, що входили до їх складу, крім голів цих судів. В кожному суді нагляд за своєчасним і правильним ходом справ і за точним виконанням посадовими особами своїх обов'язків здійснював голова. При виявленні порушень голова повинен був своїм розпорядженням приймати міри по встановленню порушеного стану речей, зокрема, й починати дисциплінарне провадження щодо порушника. Втім, судова палата та її посадові особи не брали участь в обговореннях протиправних чи неправильних дій осіб прокурорського корпусу, а лише зобов'язувались довести про такі дії вищим чином прокурорського нагляду або безпосередньо міністру юстиції. В той же час прокурорські чини, володіючи правом нагляду за охороною законів, повинні були повідомляти про помічені недопрацювання судових відомств та їх посадових осіб голові судової палати або ж доносити прокурору палати, які, в свою чергу, передавали інформацію міністру юстиції.

8. У ході проведеного дослідження здійснено спробу виявлення можливостей щодо використання та врахування історико-правового досвіду функціонування Київської судової палати. Зокрема, серед позитивних аспектів, які варто було використовувати в ході реформаційних процесів у нашій державі сьогодні, на наш погляд, виділимо створення в Російській імперії центрального організаційного та координаційного органу судової системи на регіональному рівні – Київської судової палати, яка уповноважувалась на втілення державної політики у сфері судочинства та власне здійснення судочинства безпосередньо як орган апеляційної інстанції та орган першої інстанції у визначених законодавством справах на регіональному рівні у Південно-Західному регіоні імперії, що поширювала свою юрисдикцію на чотири губернії та 9 окружних судів. У витоках створення та функціонування судових палат у Російській імперії стояли визначні юристи, тому навіть попри значне недофінансування та штучне кадрове забезпечення системи судочинства на місцях, при наявності

компетентного центрального органу на регіональному рівні досягнення компромісних рішень в організації та функціонуванні системи правосуддя можливо, що доказує історико-правовий досвід.

Позитивним моментом судової реформи 1864 року в Російській імперії є визначена штатним розписом кількість окружних судів та судових палат, а також координаційна функція палат, що проявлялась в узгодженні та керівництві діями адвокатів, нотаріусів, прокурорів, слідчих, судових приставів та кандидатів на судові посади, які функціонували у межах судової палати. Попри значну завантаженість Київської судової палати судовими справами, на чотири губернії Правобережжя функціонувало лише 9 окружних судів та одна палата як орган апеляційного оскарження рішень 9-ти окружних судів та як орган координації адвокатури, слідства, нотаріату та прокуратури. Така кількість судових органів у сучасних умовах, а також передання адвокатури, прокуратури, слідства та виконавчої служби до відання одного координаційного органу могло б значно посприяти економії коштів державного бюджету на видатки та утримання багаточисельного суддівського корпусу, прокуратури, адвокатури, нотаріату, виконавців.

З іншого боку, варто врахувати і негативні аспекти функціонування Київської судової палати в окреслений період. Зокрема, це стосується неповного розділення судової та адміністративної влади, дороговизни судового процесу, що була посилююю лише для заможної верстви населення, недофінансування судових установ, що впливало на можливість реалізації основоположного завдання системи правосуддя в державі.

Результати дослідження у поєднанні з багатим історичним досвідом реформування та вдосконалення судової системи за часів Російської імперії є цінними для коректної та об'єктивної оцінки минулого, визначення найбільш негативних факторів функціонування системи правосуддя, які можна врахувати і сьогодні з метою недопущення помилок.

Наявний досвід судової системи, виявлені й відновлені історичні факти, їх оцінка та переоцінка з позицій безперервного суспільного розвитку можуть стати основою сучасного процесу реформування вітчизняного судового механізму в нашій державі на її шляху до утвердження європейських цінностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Яцишин Ю. М. Правові підстави формування Київської судової палати. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2015. № 2 (6). С. 204–207.
2. Левчук Ю. М. Київська судова палата: місце в судовій системі Російської імперії. *Юридична Україна*. Випуск 10-12 (154-156). Київ: «Юрінком Інтер», 2015. С. 35-40.
3. Левчук Ю. М. Діяльність Луцького окружного суду на матеріалах Державного архіву Волинської області (1880–1917 рр.). *Право України*. Випуск 4. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2016. С. 174–179.

4. Levchuk J. M. Kiev Trial Chamber functions. *Історико-правовий часопис*: науковий журнал. Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2016. № 1 (7). С. 253–256.

5. Левчук Ю. М. Організація адвокатури в окрузі Київської судової палати. *Адвокатура України: забуте та невідоме*. Серія «Нариси з історії адвокатури України». Випуск 2 / за ред. І. Б. Василик. К.: КВІЦ, 2016. 95–102 с.

6. Левчук Ю. М. Діяльність Київської судової палати з розгляду цивільних справ (1880–1917 рр.). *Підприємництво, господарство і право*. Випуск 9 (247). Київ: ТОВ «Гарантія», 2016. С. 125–128.

7. Левчук Ю. М. Кадровое и материально-техническое обеспечение деятельности Киевской судебной палаты. *Вестник Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина*. № 2/2016. Издательство Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина, 2016. С. 133–139.

8. Левчук Ю. М. Нагляд за судами та посадовими особами Київської судової палати. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 43. Том 1. Видавництво Ужгородського національного університету, 2017. С. 24–27.

9. Левчук Ю. М. Діяльність Київської судової палати з розгляду кримінальних справ (1880–1917 рр.). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». Випуск 4. Том 1. Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 21–25.

10. Левчук Ю. М. До питання відповідальності суддів за Судовими Уставами 1864 року. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку* [Текст]: зб. тез наук. доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (25–26 берез. 2016 р.) / уклад. Я. Л. Лукаш, І. О. Пряміцина. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 34–35.

11. Левчук Ю. М. Право на зайняття суддівською діяльністю за Судовими Уставами 1864 року. *Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень»* (17-18 травня 2016 року): у 3 т. Т. 1. Луцьк: Терен, 2016. С. 373–376.

12. Левчук Ю. М. Житомирський окружний суд як структурний підрозділ Київської судової палати. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку* [Текст]: зб. тез наук. доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (31 берез. 1 квіт. 2017 р.) / уклад. Я. Л. Лукаш, І. О. Пряміцина. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 16–18.

13. Левчук Ю. М. Судові витрати за судовою реформою 1864 року. *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ*. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 вересня 2017 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 6–9.

АНОТАЦІЇ

Левчук Ю. М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018.

У дисертації здійснено першу в юридичній науці спробу дослідження питання організації та функціонування Київської судової палати в державному механізмі Російської імперії з 1880 до 1917 року, що є важливим для розуміння усіх аспектів проведення судової реформи в Російській імперії в цілому.

У роботі охарактеризовано історіографію проблеми та джерельну базу дослідження; розглянуто процес створення Київської судової палати в ході реформи 1864 року; проаналізовано основні функції Київської судової палати; охарактеризовано діяльність судових установ на території округу Київської судової палати; досліджено питання кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності Київської судової палати; проаналізовано діяльність Київської судової палати з розгляду цивільних та кримінальних справ; висвітлено питання здійснення нагляду за судами та посадовими особами Київської судової палати, а також сформульовано теоретичні положення, висновки і пропозиції щодо використання історико-правового досвіду функціонування Київської судової палати в сучасних умовах.

Ключові слова: Київська судова палата, судова реформа 1864 року, Судові статuti 1864 року, окружні суди, судові палати, Правобережна Україна, Російська імперія, цивільні справи, кримінальні справи, апеляційна інстанція, нагляд за судами.

Levchuk J. M. Kiev trial chamber in the state mechanism of the Russian Empire (1880–1917): historical and legal research. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

Thesis for the Candidate of Science degree in specialty 12.00.01 Theory and history of state and law; history of political and legal studies. Kharkiv national university named after V. N. Karazin, Kharkiv, 2018.

The dissertation is considered to be the first attempt in jurisprudence to study the establishment and functioning of Kiev trial chamber in the state mechanism of the Russian Empire from years 1880 to 1917, which gives the thorough understanding of all the aspects of the judicial reform in the Russian Empire as a whole.

The aims of our work were: to describe particular historiography of the problem; to investigate the process of the Kiev trial chamber establishment during the period of the judicial reform of 1864; to characterize the basic functions of the Kiev trial chamber as well as the activities of judicial institutions in the district of Kiev trial chamber; to describe financial, personnel and logistical support of the

Kiev trial chamber; to analyze the activity of the chamber in civil and criminal cases as well as the question of supervision of the courts and its officials. Theoretical conclusions and proposals for using of the historical experience are formulated in the dissertation.

A significant contribution to the study of judicial reform was made by such scientists as K. K. Arseniyev, I. V. Blinov, I. J. Bojko, M. U. Burdin, N. V. Cherkasova, M. P. Chubynsky, A. B. Dubrovina, G. A. Dzhashyev, M. A. Filippov, I. Y. Foynysky, O. A. Gavrylenko, O. O. Golovachev, M. M. Gernet, I. V. Hessen, A. I. Karabegov, O. F. Kistyakovsky, M. M. Kolmakov, M. A. Korkunov, A. F. Koni, M. G. Korotkyh, K. P. Krakovsky, T. L. Kuras, V. O. Maksimov, O. O. Samoilenko, O. D. Svyatotsky, O. V. Sokalska, O. V. Sereda, V. S. Shandra, T. O. Sharavara, P. F. Shcherbina, V. A. Shuvalova, M. S. Tagantsev, T. A. Timanovsky, D. G. Thalberg, I. B. Usenko, B. I. Utin, E. V. Vaskovsky, B. V. Vilensky, T. W. Vorobeykova, O. N. Yarmysh and others. However, it should be noted that Kiev trial chamber as part of the state mechanism of the Russian empire in the judicial reform of 1864 has not yet appeared as the subject of a special study.

It is founded that with a long delay and its own characteristics, judicial reform was carried out in the south-western region of the Russian Empire in 1880, particularly within the district of Kiev trial chamber. It is stated that Kiev trial chamber and its reporting district courts were established on the June 29, 1880.

Trial chambers, acting as the appellate courts for the decisions of district courts and as the court of the first instance in legally defined categories of cases, have also been the centers of investigation, prosecution, advocacy and notary. Kiev trial chamber, despite of the difficult conditions of its functioning in the south-western part of the Russian Empire (mainly because of multi-ethnicity of the population, political, socio-economic and cultural differences) has been operating highly efficiently, performing its functions in judicial, organizational and coordinating spheres. As a result, the reform has reached the aims of the government, that is the rule of law in the region has been obtained and the imperial judicial system had been spread to the outskirts of the state.

The legal features of the organization and functioning of judicial institutions in the district of Kiev trial chamber, which primarily consisted of direct accountability of Kiev, Zhytomyr, Uman, Lutsk, Cherkasy, Chernihiv, Nijin, Starodub and Mogilev district court to Kiev trial chamber as the body of appellate decisions for lower courts are analyzed in this thesis.

Financial, personnel and logistical support of the Kiev trial chamber is characterized as well. In particular, the geographical location of the Kiev trial chamber district caused the specific policy of tsar regime within the south-western region. It is concluded that the logistical support of the judicial reform as a whole, comparing with the personnel and financial support, can be characterized as satisfactory, and of such kind that provided the establishment and further functioning of the chamber.

On the basis of archival materials the question of criminal and civil cases resolution in Kiev trial chamber and basic aspects of supervision by courts and officials of the Kiev chamber are investigated.

Key words: Kiev trial chamber, judicial reform of 1864, the Judicial statutes of 1864, district courts, trial chambers, Right-Bank Ukraine, Russian Empire, civil cases, criminal cases, appellate court, the supervision of the courts.

Левчук Ю. М. Киевская судебная палата в государственном механизме Российской империи (1880–1917): историко-правовое исследование. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 теория и история государства и права; история политических и правовых учений. Харковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2018.

В диссертации осуществлена первая в современной юридической науке попытка исследования вопроса организации и функционирования Киевской судебной палаты в государственном механизме Российской империи с 1880 до 1917 года, что является важным для понимания всех аспектов проведения судебной реформы в Российской империи в целом.

В работе охарактеризованы историография проблемы и источниковая база исследования; рассмотрен процесс создания Киевской судебной палаты в ходе реформы 1864 года; проанализированы основные функции Киевской судебной палаты; охарактеризована деятельность судебных учреждений на территории округа Киевской судебной палаты; исследован вопрос кадрового, финансового и материально-технического обеспечения деятельности Киевской судебной палаты; проанализирована деятельность Киевской судебной палаты по рассмотрению гражданских и уголовных дел; освещены вопросы осуществления надзора за судами и должностными лицами Киевской судебной палаты, а также сформулированы теоретические положения, выводы и предложения по использованию историко-правового опыта функционирования Киевской судебной палаты в современных условиях.

Ключевые слова: Киевская судебная палата, судебная реформа 1864 года, Судебные уставы 1864 года, окружные суды, судебные палаты, Правобережная Украина, Российская империя, гражданские дела, уголовные дела, апелляционная инстанция, надзор за судами.

Підп. до друку 17.01.2018. Папір офсетний. Друк цифровий.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Видавець і виготовлювач – Харківський національний університет
внутрішніх справ, просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008